

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

معرفی آثار طبی موجود در مجموعه دیجیتالی مرکز تحقیقات علوم قرآن، حدیث و طب دانشگاه علوم پزشکی تهران

اساتید راهنما:

دکتر محمدمهدی اصفهانی
دکتر حسن نامدار

دانشجو: وجیهه نامی

گزارش دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد تاریخ علوم پزشکی

تیر ۱۳۹۶

مقدمه

- ❖ اهمیت دستیابی به منابع در پژوهش ها
- ❖ اطلاع از پیشینه پژوهش
- ❖ فراهم نمودن زمینه دسترسی به دانش و تجربیات گذشتگان
- ❖ ضرورت ممانعت از انجام پژوهش های تکراری
- ❖ اهمیت نسخه شناسی و تصحیح متون کهن پزشکی در رشته های تاریخ پزشکی، طب سنتی و داروسازی سنتی
- ❖ نقش کتاب شناسی در تصحیح متون و دسترسی به نسخه های مورد نیاز
- ❖ حفظ میراث مکتوب و ممانعت از دستبرد و به غارت رفتن آنها

بیان مسأله

- ❖ ناشناخته بودن برخی از منابع طب سنتی ایران و تاریخ علوم پزشکی
- ❖ فقدان مجموعه‌هایی جهت معرفی و دسترسی آسان به منابع فوق
- ❖ وجود مشکلات و موانع دسترسی به منابع
- ❖ منابع پزشکی دیجیتالی معرفی نشده در مرکز تحقیقات علوم قرآن، حدیث و طب

اهمیت و ضرورت پژوهش

- ❖ اهمیت شناخت منابع در انجام پژوهش
- ❖ وجود زمینه های بکر و گسترده پژوهشی در رشته تاریخ پزشکی و طب سنتی و اسلامی
- ❖ ضرورت ایجاد سهولت در دسترسی به منابع
- ❖ تأثیر انجام این پژوهش ها در نظام سلامت کشور
- ❖ تسریع در انجام پژوهش های تاریخ پزشکی و طب اسلامی
- ❖ نقش این پژوهش در افزایش سرعت تولید علم و ارتقاء رتبه علمی کشور

هدف اصلی:

❖ معرفی آثار موجود در «منابع طبى دىحیتالى» مرکز تحقیقات علوم قرآن، حدیث و طب وابسته به دانشگاه علوم پزشکی تهران

اهداف اختصاصی:

- ❖ لیست نمودن آثار موجود در مجموعه مذکور
- ❖ مرتب نمودن آثار موجود بر اساس تاریخ تألیف
- ❖ ذکر موارد مربوط به کتاب‌شناسی برای هر اثر از قبیل عنوان کتاب، نام مؤلف، تاریخ تألیف، نام کاتب، تاریخ کتابت، ...
- ❖ بررسی محتوایی کتاب‌ها و نکات ویژه موجود در هر اثر
- ❖ ایجاد نمایه‌های مربوط به مؤلف، مکان، موضوع

پرسش اصلی:

❖ آثار موجود در مجموعه طبی دیجیتالی مرکز تحقیقات علوم قرآن، حدیث و طب دارای چه ویژگی‌هایی می‌باشند؟

پرسش های فرعی:

- ۱- مجموعه فوق شامل چه آثاری می‌باشد؟
- ۲- در این مجموعه چند اثر بدون تاریخ تألیف می‌باشد؟
- ۳- ویژگی‌های کتاب‌شناسی این آثار کدامند؟
- ۴- آثار موجود در این مجموعه دارای چه مباحث علمی می‌باشند؟
- ۵- برای سهولت دسترسی به اطلاعات مؤلفه‌هایی از قبیل مؤلف، مکان و موضوع چه تدبیری لازم است؟

پیشینه پژوهش در داخل کشور

- ❖ مجموعه کتاب‌های انتشارات ویژه مؤسسه مطالعات تاریخ پزشکی، طب اسلامی و مکمل دانشگاه علوم پزشکی ایران و مرکز تحقیقات علوم قرآن، حدیث و طب دانشگاه علوم پزشکی تهران (جلد ششم - از سال ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۴)
- ❖ مجموعه کتاب‌های انتشارات ویژه مرکز تحقیقات علوم قرآن، حدیث و طب
- ❖ مجموعه کتاب‌های انتشارات ویژه مؤسسه مطالعات تاریخ پزشکی، طب اسلامی و مکمل، جلد اول تا جلد پنجم (۱۳۸۴ تا آذر ۱۳۹۰)
- ❖ فهرستگان نسخ خطی ایران (فنا)، اثر مصطفی درایتی در ۴۵ جلد
- ❖ فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مجلس شورای اسلامی (فهرست ۹ جلدی)، تألیف محمدتقی دانش پژوهش، عبدالحسین حائری، ایرج افشار و تعدادی از نویسندگان

پیشینه پژوهش در خارج کشور

- ❖ فهرست نسخه‌های خطی فارسی در کتابخانه دانشگاه کمبریج، اثر ادوارد جی. براون
- ❖ فهرست نسخ خطی عربی در پزشکی و علوم در کتابخانه تاریخی پزشکی ولکام
- ❖ دو فهرست تشریحی نسخ خطی فارسی و عربی پزشکی و علمی در دانشگاه کالیفرنیا در لس آنجلس
- ❖ فهرست کتاب‌های چاپی فارسی در موزه بریتانیا
- ❖ کتاب‌شناسی پزشکی در زمینه فهرست نویسی تاریخ پزشکی مصور و تشریحی

روش پژوهش:

❖ گذشته‌نگر و تاریخی (Historical)

❖ روش مطالعه، بر اساس رویکرد کتابخانه‌ای و جمع‌آوری و تحلیل اطلاعات می‌باشد

جامعه پژوهش:

❖ کلیه منابع طبی اعم از کتاب‌ها، رساله‌ها، مقاله‌ها و پایان‌نامه‌های موجود در مجموعه طبی دیجیتال کتابخانه مرکز تحقیقات علوم قرآن، حدیث و طب دانشگاه علوم پزشکی تهران

روش گردآوری داده‌ها:

- ❖ جستجو و مطالعه اجمالی آثار موجود در مجموعه دیجیتالی مرکز تحقیقات علوم قرآن، حدیث و طب
- ❖ استخراج اطلاعات کتابشناسی هر اثر و فیش‌برداری
- ❖ مراجعه به منابع و سایت‌های کتابشناسی، مشاوره با اساتید، کارشناسان کتابداری، کارشناسان زبان‌های خارجی جهت اخذ راهنمایی به منظور تکمیل و تأیید اطلاعات درج شده در فیش تحقیق
- ❖ بازنگری فیش‌های تهیه شده و در صورت نیاز انجام ویرایش
- ❖ تدوین و نگارش پایان نامه

تاریخ:

شماره فیش:

بسمه تعالی

فیش تحقیق فهرست نویسی کتب دیجیتال مرکز تحقیقات علوم قرآن، حدیث و طب

عنوان اثر / عناوین دیگر:

نام مؤلف:

تاریخ تألیف:

نام کاتب:

تاریخ کتابت:

نام مترجم:

تاریخ ترجمه:

موضوع:

زبان:

تعداد صفحات:

آغاز:

انجام:

شماره ردیف اثر در کتابخانه مرکز تحقیقات:

توضیحات اجمالی در باره اثر و محتوای آن:

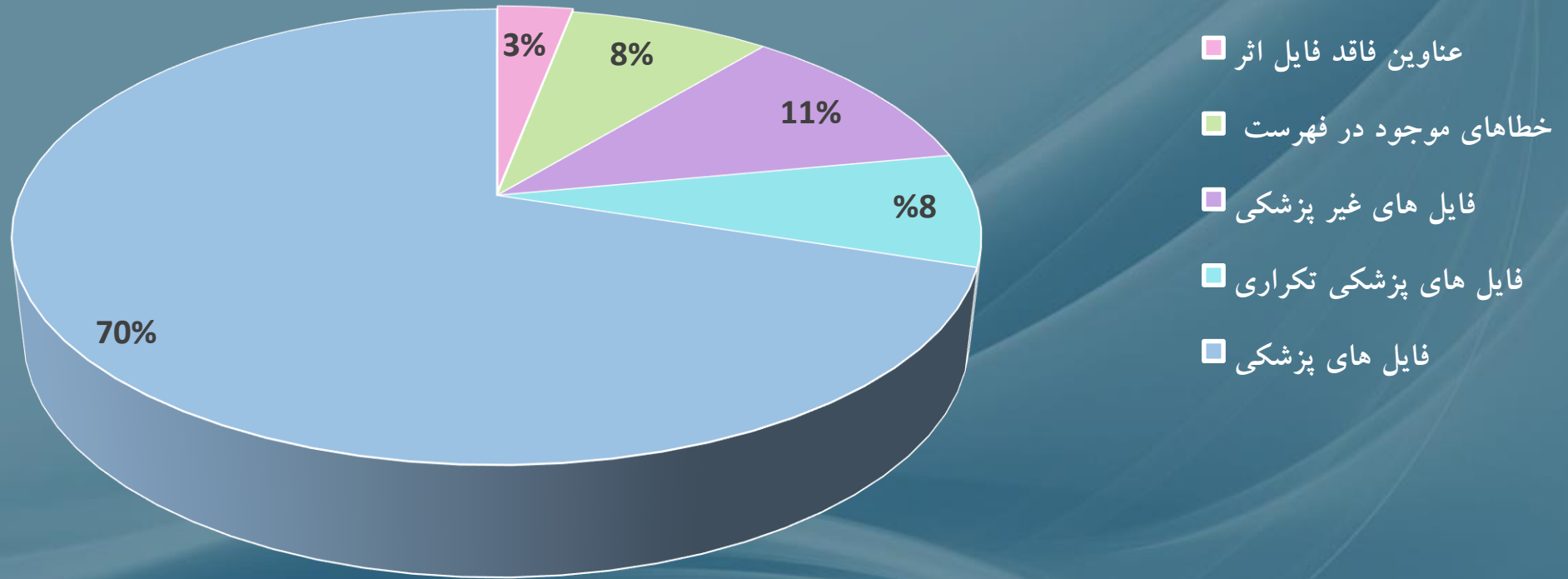
یک نمونه از تفکیک آثار در فهرست مجموعه طبی دیجیتال

تعداد 1000 نسخه خطی		Hb		مؤلف: محمد امین قریشی، مترجم: حکیم مطیع الرحمن قریشی)	بیاض طبی	۲۰۷
792	مشکل ردیف شماره ۲	I	طب	حبیبی تقیسی	بیان الطب	۲۰۸
797-06392-19- 00194			طب	حکیم جمال الدین محمد بن احمد بن علی الحموی المتطبب	البيان فی کشف اسرار الطب للعیان	۲۰۹
1040-00017-02- 02098	فایل یافت نشد	I	طب			
11-01950		Ac	زیست شناسی - تکامل	محمود توایی	بیولوژی و فلسفه زندگی	۲۱۰
تسخ پزشکی فارسی دانشگاه کالیفرنیا	Persianmedical ma139loui	F	طب	نامعلوم	پاتولوژی شیروژیکال	۲۱۱
تسخ پزشکی فارسی دانشگاه کالیفرنیا	Persianmedical ma129loui	F	طب	ژاکوب ادوارد پولاک	پاتولوژی عمومی	۲۱۲
675-04111-07- 00910		I	طب	گریزل فرانسوی ترجمه: میرزا رضای دکتر	پاتولوژی (علل و امراض) (جلد ۱)	۲۱۳
تسخ پزشکی فارسی دانشگاه کالیفرنیا	Persianmedical ma131loui	F	طب		پدیده هایی در آثار کلی پزشکی مدرن (بدون عنوان)	۲۱۴
22-03922		Ah	ادویه سنتی - طب سنتی	گردآوری: علی اکبر کرمانی	پزشکی تامه	۲۱۵
610	مراغه/چاپ سنتی	Gg	طب - فارسی	دکتر علی اکبر تقیسی	پزشکی تامه	۲۱۶
پزشکی تامه	هارد مشکی / تسخ پزشکی ۵	J	طب و ادویه	دکتر علی اکبر تقیسی (تأظم الاطباء)	پزشکی تامه	۲۱۷
26-01365		Ak	طب ومفردات - داروشناسی	اکبر خان تقیسی حکیم باشی تأظم الاطباء	پزشکی تامه در علم تراپوتیک - ماتیرمدیکال	۲۱۸
World Digital Library متفرقات از کتابخانه های دیگر	تاج الغنون فی علاج العیون	F	طب		تاج الغنون فی علاج العیون	۲۱۹
5-12773	کتابخانه ملی	Gh	اجحاف زتان به شوهراشان	والی ابن سهراب گرچی	تأدیب الرجال	۲۲۰

تعداد آثار موجود در مجموعه طبی دیجیتال براساس فهرست

عنوان آثار	تعداد	درصد
پزشکی	۱۵۹۶	٪۷۰/۶
پزشکی تکراری	۱۸۰	٪۷/۹۰
غیرپزشکی	۲۵۰	٪۱۰/۹۷
خطاهای موجود در فهرست	۱۷۴	٪۷/۶۳
عناوین فاقد فایل اثر	۷۸	٪۳/۴۲
تعداد کل عناوین در فهرست	۲۲۷۸	

نمودار آثار موجود در مجموعه طبی دیجیتال بر اساس موضوع

۱ - آثار طبی با تاریخ تألیف مشخص

- ❖ آثار مربوط به قرن دوم تا قرن پانزدهم هجری قمری
- ❖ آثار متعلق به دو قرن هجری قمری

۲ - آثار طبی با تاریخ تألیف نامشخص

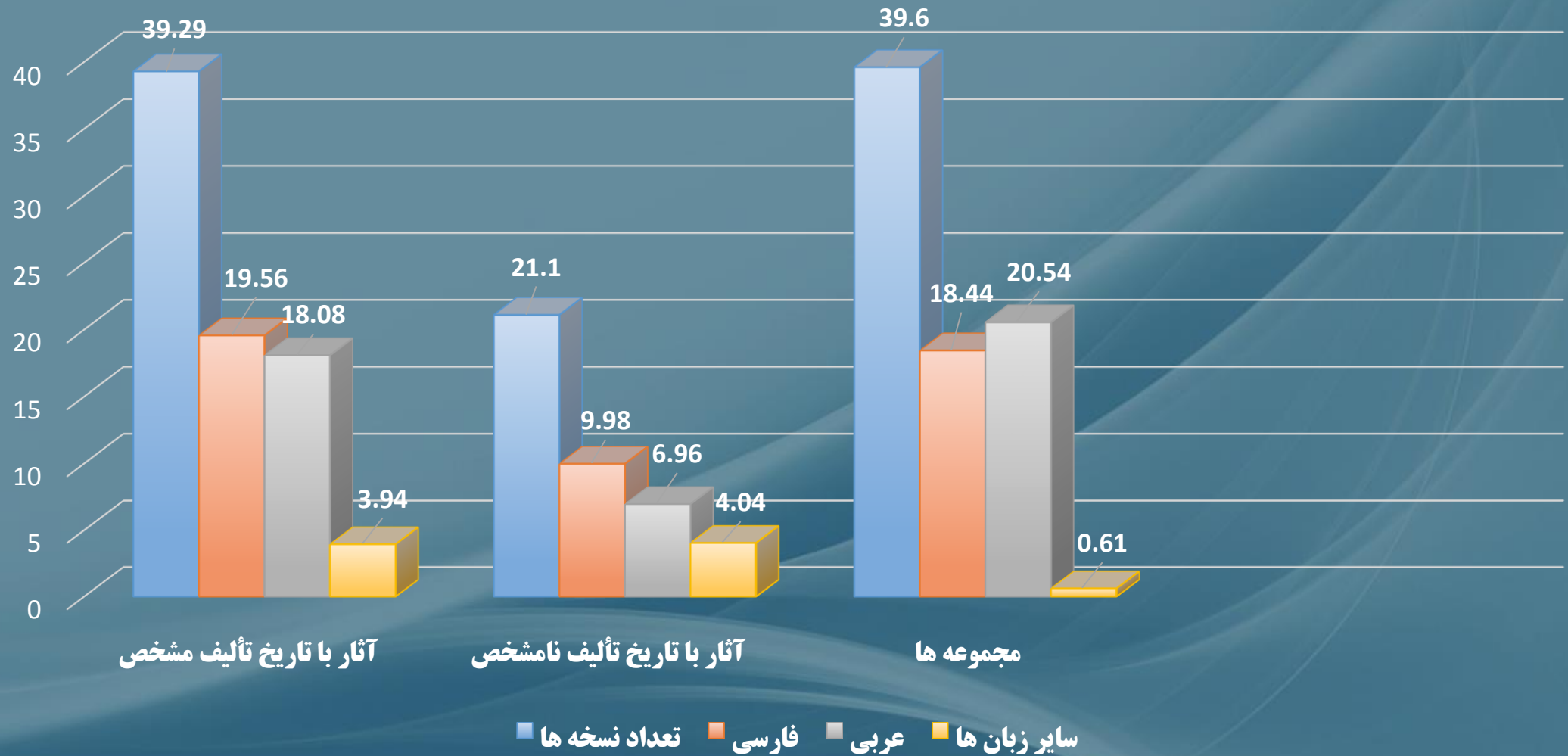
- ❖ آثار بدون عنوان
- ❖ آثار بدون نام مؤلف
- ❖ آثار فاقد عنوان و نام مؤلف
- ❖ آثار فاقد تاریخ تألیف

۳ - مجموعه‌ها

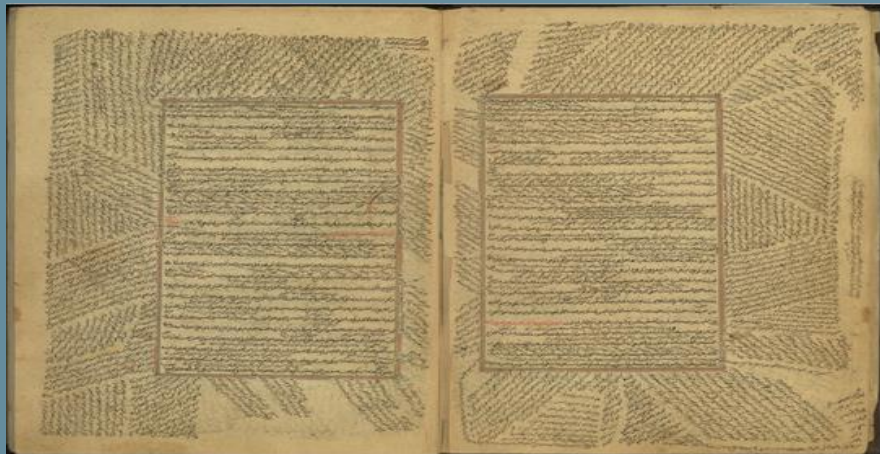
آثار موجود در مجموعه دیجیتالی طبی در یک نگاه

زبان									تعداد	مشخصات و زمان تألیف آثار	ویژگی آثار	
چ	دز	عب	ت	ف	آ	ار	ع	فا				
-	-	-	-	-	-	-	۲	-	-	۲	قرن ۲	تاریخ تألیف مشخص
-	۳	-	-	-	-	-	۷	-	-	۱۰	قرن ۳	
-	۱	-	-	۱	۱	-	۳۹	۴	-	۴۶	قرن ۴	
-	۱	۱	-	-	۱	-	۶۹	۳۳	-	۱۰۵	قرن ۵	
-	۴	-	-	۱	-	-	۱۰	۱۲	-	۲۷	قرن ۶	
-	-	-	-	۳	-	-	۹۲	۵	-	۱۰۰	قرن ۷	
-	-	-	-	۱	-	-	۵۸	۵۷	-	۱۱۶	قرن ۸	
-	-	-	-	-	-	-	۳۲	۶	-	۳۸	قرن ۹	
-	-	-	-	-	-	۴	۴	۵۸	-	۶۶	قرن ۱۰	
-	-	-	-	-	-	-	۲	۵۱	-	۵۳	قرن ۱۱	
-	-	-	-	۱	-	-	-	۴۲	-	۴۳	قرن ۱۲	
۱	-	-	۲	۱	-	۳	۵	۶۲	-	۷۴	قرن ۱۳	
-	-	-	-	-	-	۱	۱۰	۳۱	-	۴۲	قرن ۱۴	
-	-	-	-	-	-	-	۲	۵	-	۷	قرن ۱۵	
-	۱	-	-	-	-	-	۲۱	۱۶	-	۳۸	متعلق به ۲ قرن	
-	۱	-	-	-	-	-	۲	۲	-	۵	بدون عنوان	تاریخ نامشخص
۳۱	۱۴	-	-	۱	۴	۳	۱۸	۵۸	۳	۱۳۲	بدون مؤلف	
-	-	-	-	-	-	-	۸	۳۸	-	۴۶	بدون عنوان و مؤلف	
۲	۱۰	-	۴	۱	۴	۲	۱۰۸	۹۷	۱	۲۲۹	بدون تاریخ	
۱	۷	-	۱	-	۳	-	۴۰۱	۳۶۰	-	۷۷۳	۱۹۳ مجموعه	مجموعه‌ها
۳۵	۴۲	۱	۷	۱۰	۱۳	۱۳	۸۹۰	۹۳۷	۴	۱۹۵۲	جمع کل	

تعداد نسخه‌ها و زبان آثار بر اساس ویژگی‌های آنها

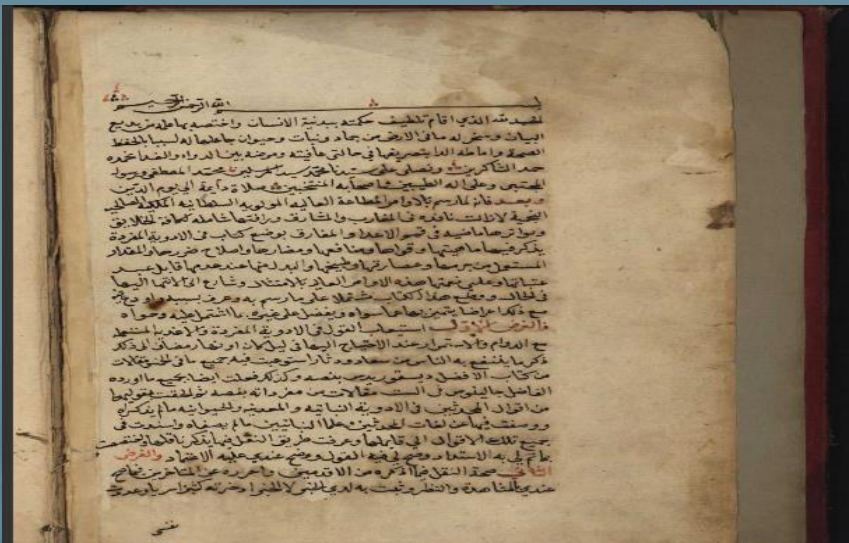
نمونه‌هایی از آثار موجود در مجموعه طبی دیجیتالی

نسخه کاملی از کتاب قانون فی الطب

العمده فی صناعه الجراحه

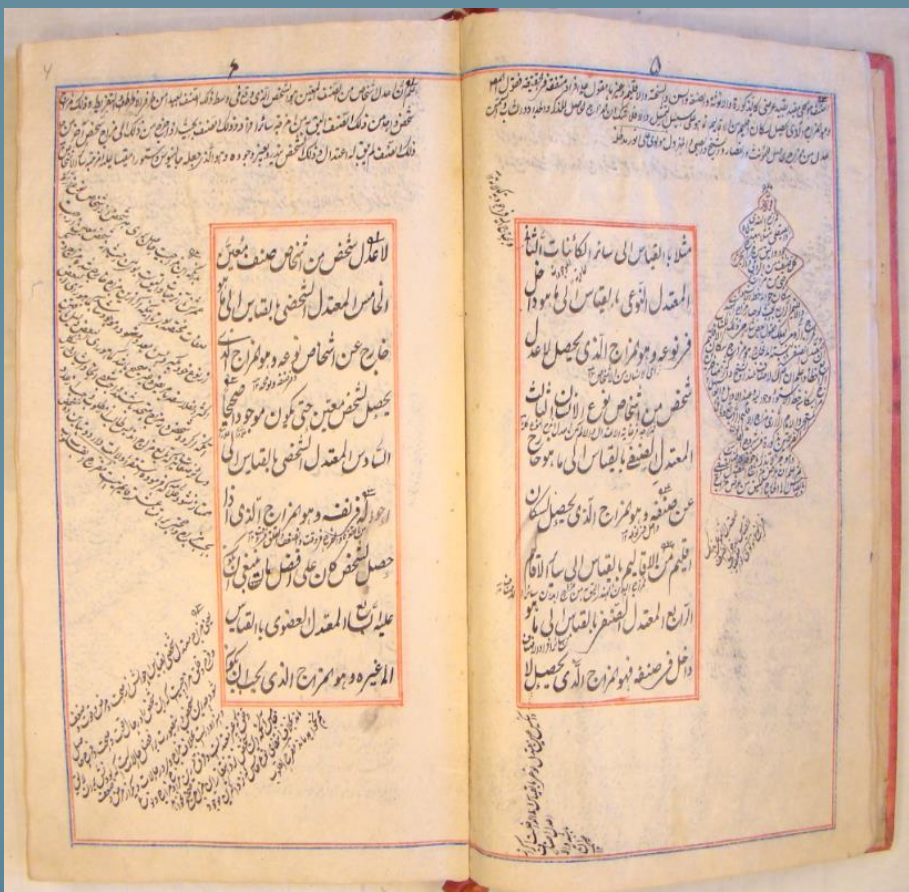

الجامع لمفردات الادویه و الاغذیه

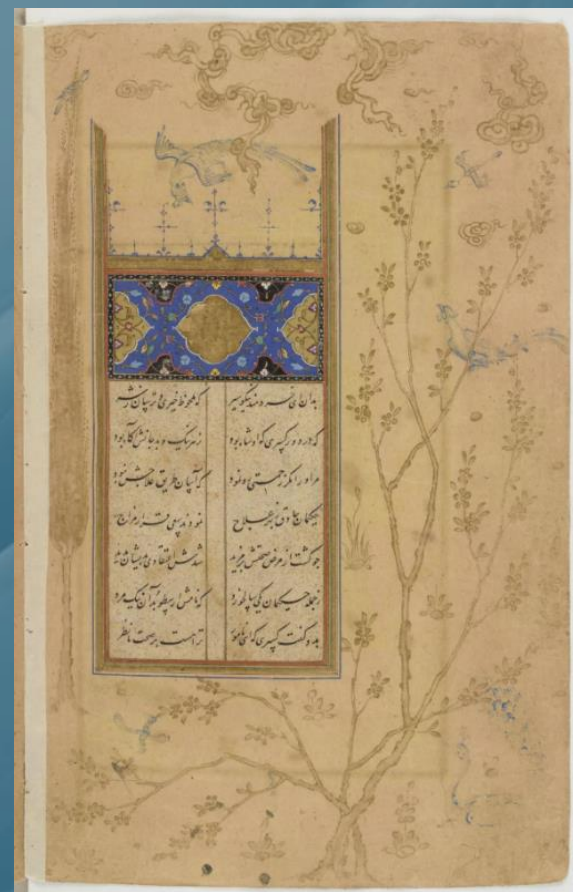
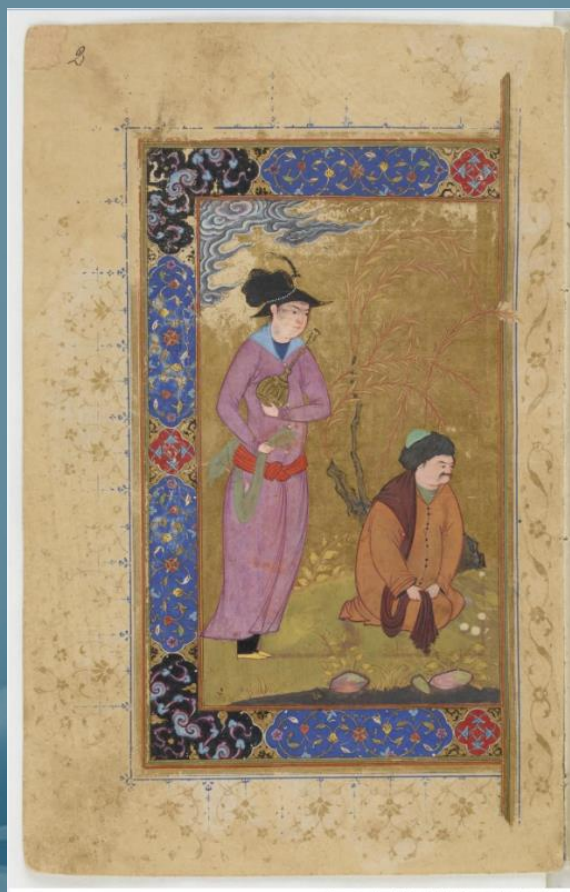

نسخه نفیسی و کامل از ذخیره خوارزمشاهی

نمونه‌هایی از آثار موجود در مجموعه طبی دیجیتالی

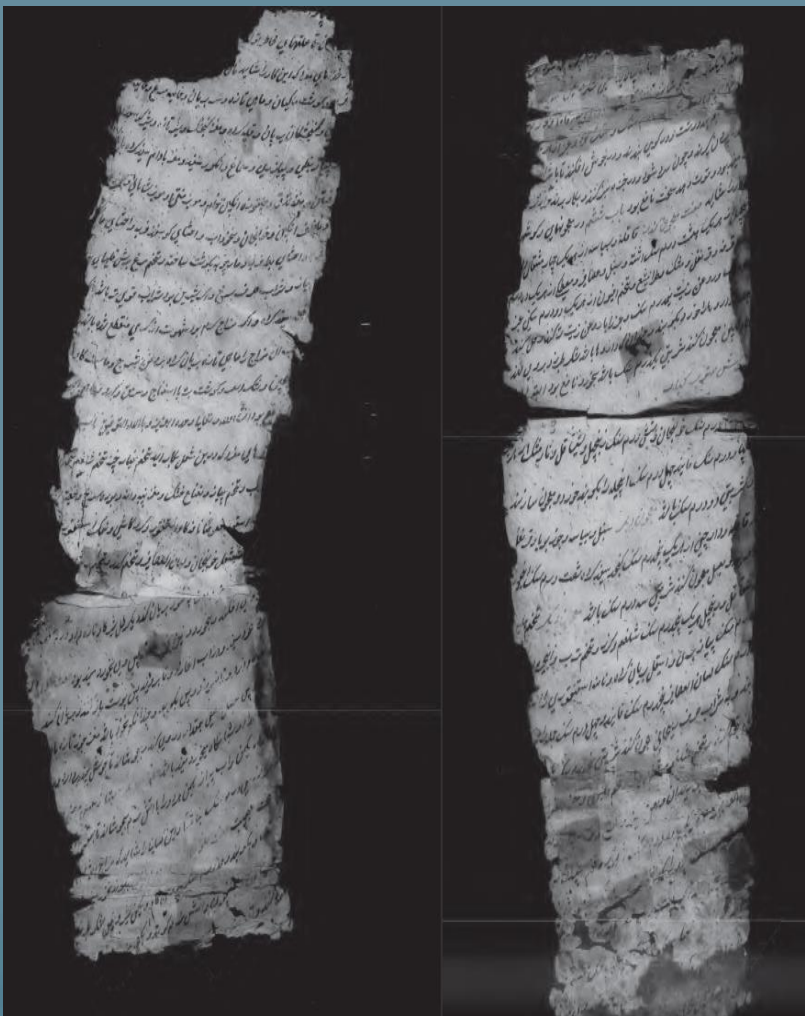

نسخه با کیفیتی از قانونچه چغمینی (قرن ۸ هجری قمری)

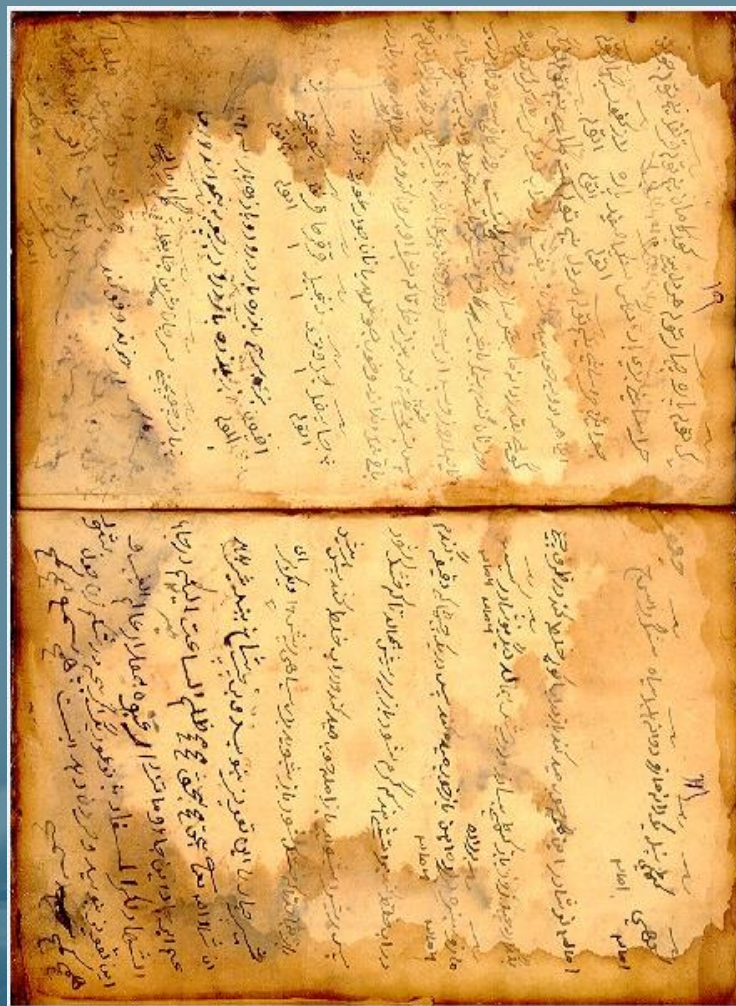

صفحاتی از کتاب حفظ صحت به خط شاه محمود که مؤلف آن مشخص نیست. تاریخ کتابت این نسخه ۴۹۴ هجری قمری ذکر شده که با توجه به اینکه به خط نستعلیق نگارش یافته بعید به نظر می‌رسد که تاریخ کتابت صحیح باشد.

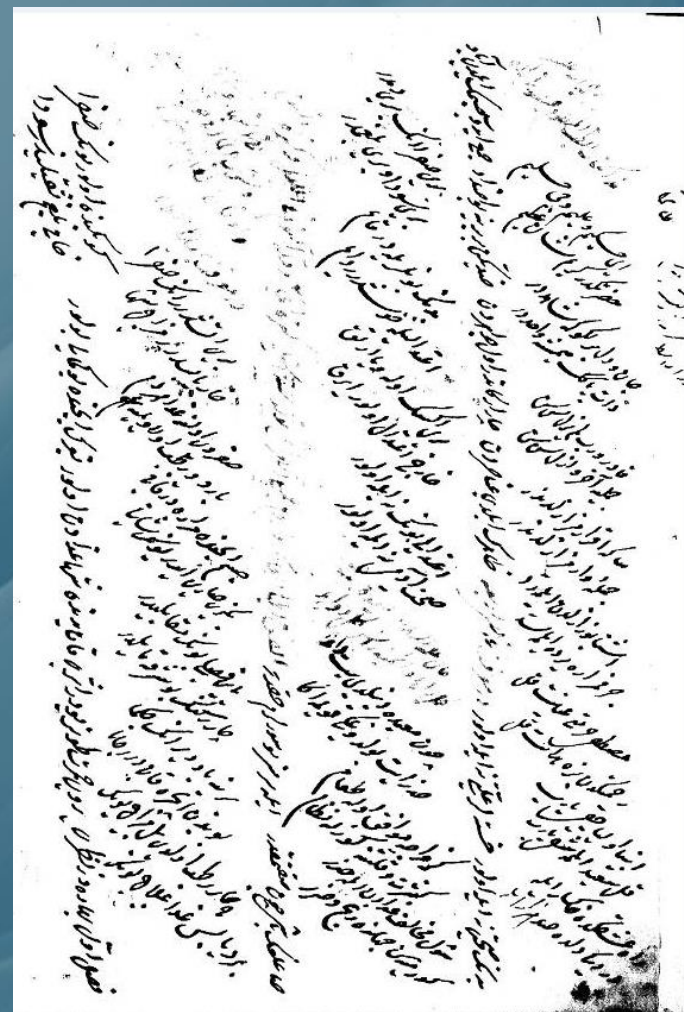
نمونه‌هایی از آثار موجود در مجموعه طبی دیجیتالی

نسخه چشم پزشکی به نام کحالی با کیفیت بسیار نامطلوب از مجموعه نسخ دانشگاه کالیفرنیا

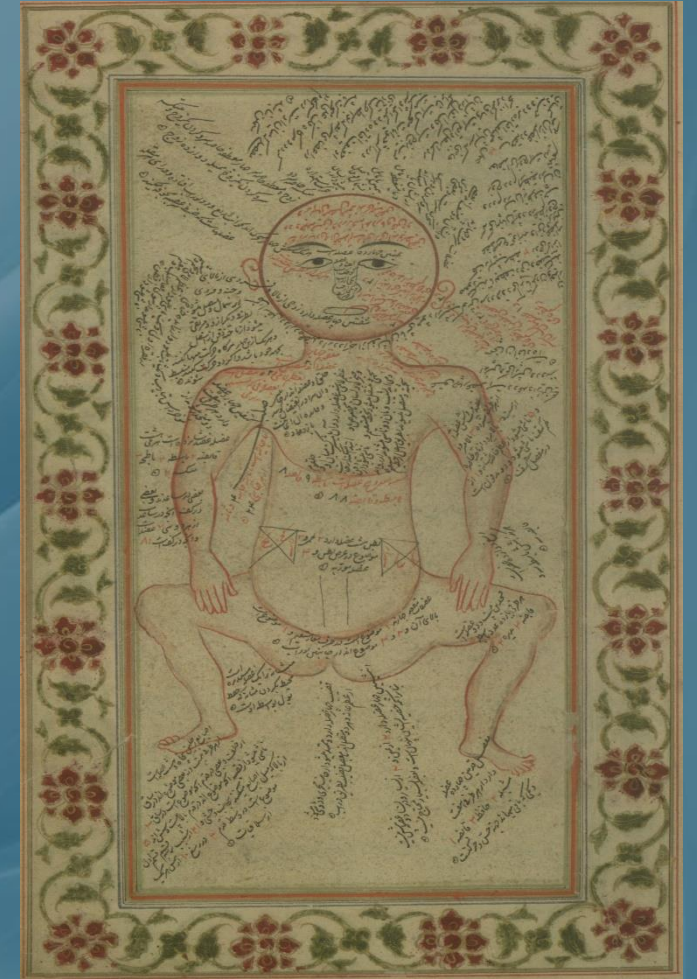
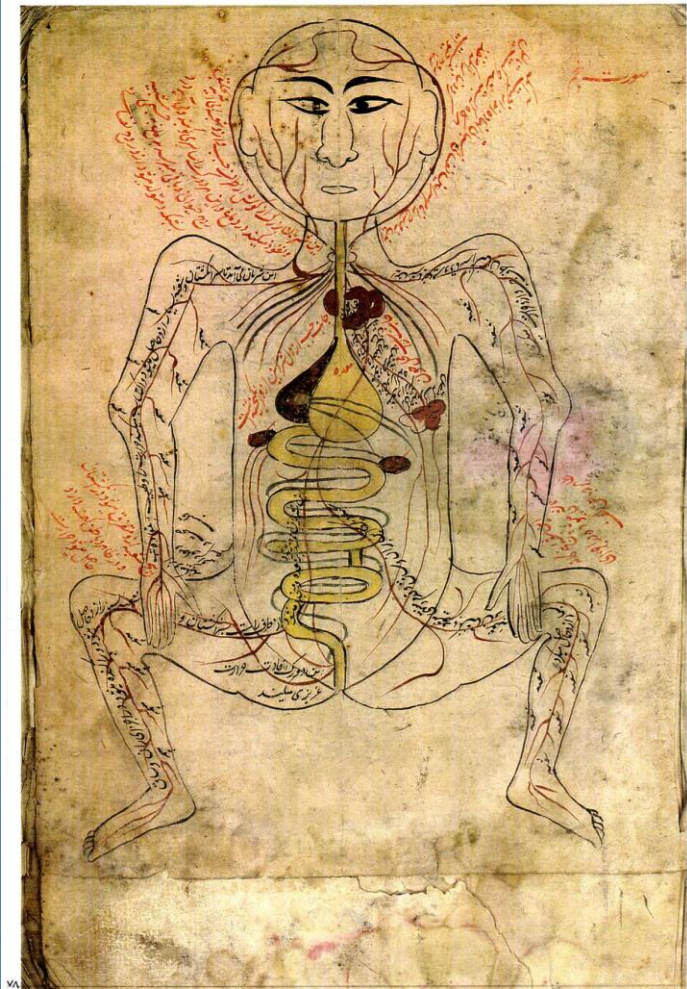

نسخه خطی در ادویه و ادویه از مؤلفی نامعلوم

طب منظوم فضولی زاده و چند رساله دیگر

نمونه‌هایی از تصاویر تشریح بدن انسان

نتیجه گیری

- ❖ بیان ویژگی های آثار موجود در مجموعه طبی دیجیتالی
- ❖ بیان ویژگی های کتابشناسی هر اثر
- ❖ معرفی آثار بر اساس تاریخ تألیف آنها
- ❖ تعیین تعداد آثار بدون تاریخ تألیف
- ❖ ارائه راه کار جهت سهولت دسترسی به اطلاعات کتابشناسی آثار

محدودیت های پژوهش

- ❖ فرمت خاص فایل های نسخ خطی پزشکی کتابخانه دانشگاه کالیفرنیا بصورت تصویر میکروفیلم
- ❖ افتادگی ها و جابجایی صفحات کتاب به ویژه صفحات ابتدایی و انتهایی آن
- ❖ وجود اشتباهاتی در فهرست «مجموعه چند هزار کتاب و رساله پزشکی و علوم نزدیک به آن»
- ❖ ادبیات متفاوت، خط های مختلف، زبان های مختلف و ناخوانا بودن بعضی متن ها، وجود پوسیدگی، کم رنگ شدن کلمات و
- ❖ مخدوش بودن تاریخ های تألیف، کتابت، انتشار و ...
- ❖ تفکیک بین نسخه های تکراری، غیرپزشکی و چندین رساله در یک مجموعه
- ❖ وجود صفحاتی از کتاب های دیگر که بنا به دلایل نامعلوم با کتاب مورد بررسی صحافی شده که در ابتدا ایجاد مشکلات زیادی در برداشت محتوا و مشخصات می نمود
- ❖ وجود چند رساله و کتاب در یک مجموعه با یک عنوان واحد، بدون هیچ مشخصه متمایز کننده
- ❖ نیاز تمام وقت به استفاده از یارانه
- ❖ دسترسی نداشتن به فونت های زبان های دیگر

پیشنادهای حاصل از پژوهش

- ❖ بررسی فایل‌های مربوط به کتابخانه دانشگاه کالیفرنیا به عنوان یک پروژه مستقل پژوهشی در آینده
- ❖ پژوهش در زمینه یادداشت‌ها و مطالب موجود در صفحات ابتدایی و انتهایی و صفحات داخل جلد بعضی نسخه‌ها
- ❖ بررسی مقدمه بعضی از نسخ خطی و کتاب‌های منتشر شده
- ❖ پژوهش در زمینه شناسایی نسخه‌های بدون عنوان

پیشنهاد برای پژوهش‌های آتی

- ❖ انجام پژوهش‌های موضوعی در زمینه منابع طب سنتی و اسلامی

پیوست‌ها

پیوست ج ویژگی‌های آماری آثار

ویژگی آثار	مشخصات و زمان تألیف آثار	زبان	الف							ب	ج
			د	ذ	ر	ز	س	ش	ط		
تاریخ تألیف مشخص	قرن ۲										
	قرن ۳										
	قرن ۴										
	قرن ۵										
	قرن ۶										
	قرن ۷										
	قرن ۸										
	قرن ۹										
	قرن ۱۰										
	قرن ۱۱										
	قرن ۱۲										
	قرن ۱۳										
	قرن ۱۴										
	قرن ۱۵										
		متعلق به ۲ قرن									
تاریخ تألیف	بدون عنوان										
	بدون مؤلف										
	بدون عنوان و مؤلف										
	بدون تاریخ										
مجموعه‌ها											
	جمع کل										

پیوست‌ها

شماره فیش: پیوست الف تاریخ:

فیش تحقیق فهرست‌نویسی کتب دیجیتال مرکز تحقیقات علوم قرآن، حدیث و طب

عنوان اثر / عناوین دیگر:

نام مؤلف:

تاریخ تألیف:

نام کتاب:

تاریخ کتابت:

نام مترجم:

تاریخ ترجمه:

ناشر:

تاریخ نشر:

محل نشر:

نوبت نشر:

موضوع:

موضوعات فرعی:

زبان:

تعداد صفحات:

آغاز:

انجام:

شماره ردیف اثر در کتابخانه مرکز تحقیقات:

توضیحات اجمالی در باره اثر و محتوای آن:

توضیحات متفرقه:

پیوست‌ها

پیوست ب

آثار قرن ... هجری قمری

شماره	نام اثر	نویسنده / شارح	موضوع	تعداد نسخ
۱				
۲				
۳				
۴				
۵				
۶				
۷				
۸				
۹				
۱۰				
۱۱				
۱۲				
۱۳				
۱۴				

پیوست مستقل

❖ ۱۸۲۸ صفحه فیش های تکمیل شده

❖ دارای شماره به عنوان کد مراجعه (شماره اختصاص یافته به آثار در متن پایان نامه)

جدول شماره ۲: آثار قرن سوم هجری قمری

شماره اثر	نام اثر	نویسنده / شارح	موضوع	زبان	تعداد نسخ
۳	<u>جیب العروس و ریحان النفوس</u>	محمد بن عباس	عطریات، آرایشی، دارویی	ع	۱
۴	<u>خصائص الاحجار الکریمه</u>	یعقوب بن اسحاق الکندی	<u>سنگ شناسی</u>	ع	۱
۵	<u>الذخیره فی علم الطب</u>	ثابت بن قره	بیماری‌ها، داروشناسی	ع	۲
۶	<u>العشر مقالات فی العین</u>	حنین بن اسحاق	چشم پزشکی	ع	۲
۷	<u>فردوس الحکمه فی الطب</u>	علی بن ربیع الطبری	کتاب جامع پزشکی	ع	۳
۸	<u>کتاب النبات</u>	ابو حنیفه احمد بن داوود دینوری	<u>گیاه شناسی</u>	ع	۱

۶

بسمه تعالی

تاریخ: ۱۳۹۵/۵/۲۲

شماره فیش: ۲۸۱

فیش تحقیق فهرست نویسی کتب دیجیتال مرکز تحقیقات علوم قرآن، حدیث و طب

عنوان اثر / عناوین دیگر: العشر مقالات فی العین

نام مؤلف: حنین بن اسحاق (۱۹۴-۲۶۴ ه. ق.)

تاریخ تألیف: قرن ۳ ه. ق.

ترجمه به انگلیسی با بیان شرح مصطلحات و معجم اسماء طبی: دکتر ماکس مایرهورف (چشم پزشکی قاهره)

ناشر: المطبعه امیریه واقع در قاهره

تاریخ نشر: ۱۹۲۸ م. (۱۳۴۶ ه. ق.)

موضوع: چشم پزشکی

موضوعات فرعی: بیماری‌های چشم، معالجات، داروشناسی

زبان: عربی - انگلیسی

تعداد صفحات: ۵۲۵ صفحه

آغاز: مقدمه، (۱) ابحات هیرشبرج، طب العیون هو اول فرع خاص من فروع علم الطب اصبحنا نعرف تفاصيل تاریخه جهد ما ...

انجام: ... و أنا أسأل الله أن یحفظک و ینفعک و ینفع الناس بها علی یدک دهرًا طویلا و سنین کثیره و أسألک أن تجعل مکافأتی حسن الدعاء.

شماره ردیف اثر در کتابخانه مرکز تحقیقات: ۱۳۳۶ و ۱۳۳۷ (نسخه تکراری، با درج مهر کتابخانه دکتر قاسم غنی در صفحه عنوان)

توضیحات اجمالی در باره اثر و محتوای آن: قدیمی ترین کتاب در چشم پزشکی می باشد که به روش علمی تألیف شده است و از تصاویر مرتبط با چشم و چشم پزشکی نیز استفاده شده است. این کتاب مشتمل است بر فهرست موضوعات، مقدمه، متن کتاب حنین بن اسحق به عربی در ۱۰ مقاله در چشم پزشکی، فهرست اعلام، ترجمه کتاب به انگلیسی. کتاب از کیفیت خوبی جهت مطالعه برخوردار است.

با تشکر از صبر و شکیبایی شما

